

קדושת עפר וממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית

שאלה

א. הקדמה

ב. קרקע הר הבית והעזרות

ג. קדושת מקום או קדושת חפצא

ד. באו פריצים וחללוה לגבי עזרה ולשכות

ה. האם קדושת מקדש ראשונה בטלה?

שאלה

ב"ס יצא לפעילות חינוכית הכוללת סינון של עפר שהוצא מהר הבית ע"י הערבים לשם חיפוש ממצאים ארכיאולוגיים. הילדים הביאו עימם לביתם למזכרת חרסים שאין להם חשיבות ארכיאולוגית, אבני בניין שבורות או אבנים שהיו מעורבות בעפר. עלתה השאלה האם חפצים אלו קדושים, ואם כן מה ראוי לעשות בהם.

א. הקדמה

צריך לעיין האם אדמת הר הבית, האבנים והחרסים הם חולין גמורים ומותר לעשות עימם מה שירצו. או שהם קדושים וכל שימוש בהם הוא מעילה ואסור, או שהם קדושים ואסורים בהנאה וטעונים גניזה כדין חלקי בית כנסת וארון קודש. כמו"כ בכל השאלה ישנו ספק אם אין מדובר בחפירות שנעשו תחת העזרות ובית המקדש שבהם יש קדושה גדולה יותר.

אם המדובר בשרידים של מבנים של בית המקדש, ג"כ צריך לדון מה היתה קדושתם והאם הם עדיין קדושים.

אך נראה לענ"ד פשוט שחרסים שנתנו לילדים ודאי שאינם משרידי בית המקדש ואין צריך לדון עליהם מצד קדושתם.¹ אפילו הארכיאולוגים שממונים על הסינון ואין

---

* [הערת מערכת: בסוגיה זו ראה גם מאמרו של הרב יעקב אריאל, במעלין בקודש גיליון כ"א].
1. לגבי שברי כלי חרס ששמשו לבישול בשר קרבנות נאמר ביומא (כא ע"א): "שברי כלי חרס נבלעין במקומן". ופירש רש"י: "שברי כלי חרס – שמבשלים בהן קדשי קדשים, ובליעתן נאסרת משום נותר, וטעונין שבירה, כדכתיב (ויקרא פרק ו) וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר, ושבירתו במקום קדוש, כדאמרינן התם בזבחים, בפרק דם חטאת (צג ע"ב)", ומשמע שיש בהם קדושה אולם נראה שכבר נגזזו ואינם לפנינו.

להם הבנה והתייחסות לקדושה ולגניזה, לא היו מתייחסים בשוויון נפש לחרסים מבית שני, ולא היו נותנים אותם לילדים.

ב. קרקע הר הבית והעזרות

נאמר במשנה במסכת כלים:

לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני. הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. החיל מקודש ממנו שאין גויים וטמא מת נכנסים לשם. עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם, ואין חייבין עליה חטאת. עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם, וחייבין עליה חטאת. (כלים פ"א מ"ח)

ופירש ר' עובדיה מברטנורא:

"הר הבית" – חמש מאות אמה על חמש מאות אמה היה, ובו היה בית המקדש בנוי, ומשם מתחיל מחנה לוי ושיעורו עד שער ניקנור, משער ניקנור ולפנים מחנה שכינה, ומהר הבית ולחוץ עד חומת ירושלים מחנה ישראל.

אמנם לא נאמר האם יש קדושה בקרקע הר הבית ובמבנים הבנויים בו, ורק נאמר שטמאים בדרגות השונות אין נכנסים למקום זה.

וכן בשקלים (פ"ד מ"ב): "ואמת המים וחומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר באין משיירי הלשכה". ועולה, שאף המבנים בהר הבית נבנו משיירי תרומת הלשכה, אך גם כאן לא נתפרש אם יש בהם מעילה או קדושה.

בגמרא בזבחים נאמר:

בעי רבי אמי: נעקרה האבן ועמד במקומה, מהו? מאי קא מיבעיא ליה? כי קדיש דוד – רצפה עליונה קדיש, או דילמא עד לארעית דתהומא קדיש? ותיבעי ליה כל העזרה כולה! לעולם פשיטא ליה דעד ארעית דתהומא קדיש, והכי קמיבעיא ליה: דרך שירות בכך, או אין דרך שירות בכך? תיקו. (זבחים כד ע"א)

עולה מן הגמרא, שדוד קידש את כל העזרה עד התהום. ולכאורה הקדושה היא לענין הכשר עבודה ואיסור כניסת טמאים לסוגיהם, ואולי אף לענין מעילה. אמנם קרקע הר הבית לא התקדשה כלל, וא"כ עפר שהגיע משם הוא חולין, ודינו כשאר עפר של ארץ ישראל.

הגמרא בביצה (לט ע"ב) מביאה משנה בנדרים שאומרת שהמודר הנאה מחברו מותר בדברים של עולי בבל, ואסור בשל אותה העיר (מפני שחברו שותף בה), "ואלו

קדושת עפר וממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית

הן דברים של עולי בבל: הר הבית, הלשכות והעזרות, ובור של אמצע הדרך". ומסביר רש"י: "בדברים של עולי בבל – שעשו בני הגולה, לפי שהפקירום לכל ישראל ונתנום להם, ולא להיותם שותפין בו שיהא להם כח לאסור זה חלקו על זה".

אך בעל המאור (ביצה כא ע"ב) כתב בתוך דבריו: "אבל לשכות ועזרות והר הבית מקדש קדישי ואינו יכול לאסורן, דהא לית להו בעלים". וקצת משמע ממנו שיש בהם קדושה והרי הם רכוש הקדש, ולכן לא ניתן לאסור אחד על השני.²

בספר 'עלינו לשבח' (לגר"י זילברשטיין שליט"א) הביא מעין שאלתנו:

מעשה באדם שעבר ליד החפירות שבמקום המקדש וראה עפר וחשק בעפר קדוש זה, ומילא כוס עפר והביאו לביתו, ועתה הוא מהרהר וחושב אם מותר לו להחזיק עפר קודש זה בביתו, שמא הוא חייב להשיבו למקומו.

תשובה: במסכת זבחים (כד ע"א) נאמר: קמבעיא ליה, כי קדיש דוד – רצפה עליונה קדיש, או דלמא עד לארעית תהומא קדיש. ופירש רש"י: כי קדיש דוד – שהיה מקדש אותה בשתי תודות ובשיר של פגעים. ולבסוף נראה שהגמרא פשטה ספק זה וכתבה שדוד המלך קידש את כל הרצפה עד לארעית תהומא. וכך נפסק ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"י) וכ"כ המנחת חינוך (מצווה צה) ובחזון איש זבחים (ה, ב). אבל הר הבית לא מצאתי שדוד המלך קידש את הרצפה, ולכן מסתבר שאין בו קדושה. אמנם הר הבית קדוש שאין זבים ויולדות נכנסים לשם, כמבואר במס' כלים פ"א מ"ז, כל זה אמור לגבי קדושת המקום, שיש בו השראת השכינה, אבל לא במה שנוגע לקדושת הגוף של המקום, שיהיה בו איסור הנאה ואיסור מעילה להשתמש בו". (עלינו לשבח, במדבר, עמ' תשכג)

וקדמו בבירור הנקודה בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תנ) שדן: "בדבר אשר העיר הרב ר' מעשיל נ"י מיושבי ירושלים תובב"א בדבר הנקבים שיש ביסוד כותל מערבי של הר הבית, שאסור לבעל קרי ולכל מי שטומאה יוצאה עליו מגופו להכניס אצבעו בנקבים, יען ביאה במקצת שמה ביאה כבש"ס זבחים (דף לב ע"ב)". והתחיל לבאר באות א: "תשובה: הנה יש לברר בזה איזה ספיקות: האחד אם עובי חומה של הר הבית נתקדש. הב' אם הר הבית קדיש רק ע"ג הרצפה או קדיש עד התהום, כמו העזרה דאיתא בזבחים (כ"ד ע"א) כי קדיש דוד עד ארעית תהומא קדיש. הג' אם דין ביאה במקצת שמה ביאה הוא גם בהר הבית. הד' אם הא דשהה בעזרה כשיעור השתחויה חייב אם דין זה גם בביאה במקצת". והוכיח (שם אות ה ואילך) שמחילות שתחת

---

2. ויש להקשות על בעל המאור, שמהשוואת ההר והעזרות לבור של אמצע הדרך משמע שאינו מטעם קדושה, שלא מצאנו לבור של אמצע הדרך קדושה.

העזרה הפתוחות להר הבית קדושתן אף פחות מהר הבית ומותרים זבים וזבות להיכנס לשם.

וסיכם שם את דבריו:

קיצור הדברים, דמחילות שתחת העזרה ופתוחות להר הבית - פקעה קדושת המחנה שכינה שמגופה מחמת פתיחתה להר הבית, וכיוון שכן פקעה קדושת גופה לגמרי והיא חול גמור בעצמותה, ופתיחתה להר הבית לא מהני מידי. כן נראה לי מילתא בטעמא. וכל זה במחילות שתחת עזרה, אבל מחילות שתחת הר הבית ופתוחות להר הבית אם תמצי לומר שגם הר הבית עד תהומא קדיש - למה יופקע קדושתן במה שפתוחות גם כן להר הבית, ובמפרש שם מפורש דבנויות תחת הר הבית עוד קילי מתחת עזרה, אלא ודאי הר הבית אינו קדיש רק למעלה, וע"כ מחילות שתחת הר הבית אינם קדושים, רק אם פתוחים לעזרה לבד, אבל אם פתוחים להר הבית גם כן אינם קדושים". (שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' תנ אות ט)

וכן העלה ה'מנחת חינוך' (מצוה שסב): "ובאמת הדברים ברורים דשם בזבחים מיירי לענין עזרה קידש דוד, אבל חוץ לעזרה לא קידש כלל עד ארעית תהום".

עולה לגבי שאלה דידן, שעפר מהר הבית אין בו קדושה, ואילו עפר מתחת לעזרה הוא קדוש ונראה שאסור להזיזו ולחפור בו חפירות ארכיאולוגיות. אמנם במקרה שלפנינו הערבים השולטים לצערנו בהר הבית ועושים בו כבשלהם, הם אלה שהוציאו את העפר מן ההר, ולכן צריך לדון על העפר מן העזרה כאשר הוא נעקר ממקומו מה דינו.

ג. קדושת מקום או קדושת חפצא

יש לדון לגבי קרקע העזרה שדווקא במקומה יש עליה קדושה, אבל בשינוי מקומה אין עליה קדושה, היינו שקדושתה היא קדושת מקום, ולא קדושת חפצא של העפר גופו, ולכן אם הועברה ממקומה אין בה קדושה.

בספר 'דף על הדף' על מסכת ביצה הביא חקירה:

והנה כתב הגאון ר' מרדכי אילן ז"ל בספר 'תורת הקודש' (ח"ב סי' ז') להסתפק, וזה לשונו: "יש לחקור במקום הר הבית שנתקדש בקידוש דוד ושלמה להקרבה לאכילה ולטומאה כמבואר בשבועות (יד ע"א) ועוד, אם נתקדש המקום נמי בקדושת פה לגבי מעילה, ונפקא מינה לגבי עוקר חוליא מקרקע הר הבית כמש"כ התוס' מס' ב"ב עט ע"א לגבי מקדיש קרקע, או נפקא מינה לגבי איסור מעילה במחובר להראשונים דסבירא להו דיש איסור במחובר, וכן נפקא מינה לגבי גידולי הר הבית שדנו בזה,

קדושת עפר וממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית

דנראה שזה תלוי בדין קדושת פה ולא בקדושת שכינה, דגידולי שכינה אינם נאסרים".

וכתב שם (בס"ק ב') לתלות ספק זה בדברי הראשונים הנ"ל (רש"י ובעל המאור שהובאו לעיל): הרי דנחלקו בטעם דאינו יכול לאסור, אם משום דשייך לכל ישראל [וכמש"כ הרמב"ם בפירוש המשנה בנדירים שם שאין לו אלא זכות מועטת ואין לו רשות], או משום דהוי הקדש, והרי פשטות המתני' מיירי לגבי המקום ולא לגבי הבניינים, וא"כ פליגי בזה אם מקום הר הבית יש עלה דין הקדש כמו על הבניינים וכן סבירא ליה להמאור [ועי' נימוקי יוסף בנדירים שם, שכתב דלא מקרי נכסים דידהו הואיל ויש לכל ישראל חלק בהם והריהם כאילו הם של הקדש, וי"ל בלשונו כאילו הם של הקדש, אמנם לא הקדש ממש], אמנם שאר הראשונים, רש"י והרמב"ם דסבירא להו דאינו מטעם הקדש י"ל דסבירא להו דהקרקע אינו קדוש, אלא דהוא דין ציבור. (דף על הדף, ביצה לט ע"ב)

ונראה לענ"ד שאין דבריו מוכרחים, שהרי בעל המאור שמדבריו רצה לחדש שהם הקדש, דיבר במבנים שעל גבי ההר ובעזרה, ולא בעפר ההר והעזרה ("לשכות ועזרות והר הבית"), וא"כ אין להוכיח מכאן שיש קדושה לעפר העזרה לאחר שנעקר ממקומו, ולא מצאנו מעילה בעפר העזרה אם חפר בה וכד'.

לסברתי שעפר העזרה קדוש דווקא במקומו מצאתי סיוע בדברי חידושי ר' חיים הלוי שכתב:

"ונראה לומר, דהרמב"ם מפרש להסוגיא (בזבחים שהוזכרה לעיל), דזה ודאי דלא חיילא קדושת מקדש רק במחובר לארץ, ומשום דקדושת מקדש היא קדושת מקום, וכדכתיב: המקום אשר יבחר, שאינו רק בארץ ולא במטולטל, ועל כן אם לא קדיש רק רצפה עליונה, א"כ ממילא דליתא לקדושת מקדש כי אם כשהרצפה מחוברת, דחייל בה דין מקום, מה שאין כן אם נימא דעד ארעית תהומא קדיש, וא"כ הרי קדושת מקדש לא פקעה, ורק דבעינן שיחול בה דין רצפת הבית כי היכי דלא תהוי חציצה, בזה שפיר מועיל במה שהוא מסודרת בארץ אף על פי שאינה מחוברת, וזהו דתלי לה הגמ' לדין כשרות האבן בטעמא דעד ארעית תהומא קדיש, כיוון דזה בזה תלוי, דכיוון דעד ארעית תהומא קדיש ואית בה קדושת מקדש, א"כ ממילא דמתכשרה האבן להיות רצפת עזרה אעפ"י שהיא תלושה, ולא חייצא.

ואמנם הגר"ח הלוי דיבר בקדושת העזרה ולא בדין מעילה, אבל נראה להקביל ביניהם. מתבאר כי עפר העזרה דווקא במקומו קדוש, כיוון שנמצא על הר הבית או על העזרה, אבל אין עליו קדושה לאחר שעקרוהו ממקומו.

וכך כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"י) לגבי הסוגיה בזבחים שהובאה לעיל: "ומרצפין את כל העזרה באבנים יקרות, ואם נעקרה אבן, אף על פי שהיא עומדת במקומה – הואיל ונתקלקלה פסולה, ואסור לכוהן העובד לעמוד עליה בשעת העבודה עד שתקבע בארץ".

ולכן אפילו מי שלקח מעפר העזרה שהוציאוהו הנכרים מהר הבית יכול להמשיך ולהחזיק בו ואינו צריך לגונזו.

ד. באו פריצים וחללוה לגבי עזרה ולשכות

אבני העזרה והר הבית שהיו חלק מבית המקדש היו קדושות לפחות כקדושת בית הכנסת והן טעונות לכאורה גניזה. וכל שכן כלי שרת, כגון סכיני שחיטה או שולחנות וכד' שהיו בבית המקדש שיש בהם אף מעילה. אמנם הסיכוי למצוא כלים כאלו בימינו הוא מאד מאד קטן. ההר עבר הרבה מלחמות וידיים זרות שלטו בו והרסו ושללו כל דבר, ולכן אולי ניתן למצוא כלי אבן מימי בית שני, אך לא כלי שרת.

ולכן מה שנותר לדון עליו הוא מה דינן של אבני בניין וריצוף שהערבים השתמשו בהם שימוש משני ושלישוני – האם יש בהן עדיין קדושה וטעונות גניזה והשימוש בהן הוא מעילה.

ונראה שחשש מעילה בימינו כבר לא קיים, עפ"י דברי המשנה במעילה (פ"ה מ"ג):
"אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בהמה וכלי שרת". וכן פסק הרמב"ם:

המועל בקדשי בדק הבית, כיוון שמעל בשגגה – נתחלל הקודש, וזה שנהנה אחריו פטור. מעל בזדון – הואיל ואינו חייב בקרבן מעילה לא נתחלל הקודש, אלא הרי הוא בהוייתו, ואם בא אחר ונהנה בו בשגגה – מעל. במה דברים אמורים? כשמעל בקודש והוציאו בתורת חולין והקנהו לאחר, אבל אם נהנה בו ופגמו ולא הקנה לאחר – יש בו מועל אחר מועל. ואין מועל אחר מועל במוקדשים, אלא בבהמה וכלי תשמיש בלבד. כיצד? בקע בקרדום של הקדש ונהנה בפרוטה ופגם, ובא חבירו ובקע בו ונהנה ופגם – כולם מעלו. נטל הקרדום ונתנו לחבירו – הוא מעל, אבל חבירו לא מעל. שתה בכוס של זהב ונהנה בפרוטה, ובא חבירו ושתה ונהנה, ובא חבירו ושתה ונהנה – כולם מעלו. נטל הכוס ונתנו לחבירו מתנה או מכרו – הוא מעל, וחבירו לא מעל... (הל' מעילה פ"ו ה"ג-ד)

ועיי"ש בהשגת הראב"ד.

קדושת עפר וממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית

כאמור לעיל, בימינו אין למצוא כלי שרת,³ וכל שאר הכלים, גם אם נשמרו במקום כלשהו, אם ישראל השתמש בהם – מעל בהם ויצאו לחולין, ואם נוכרי – נתחללו ויצאו לחולין מדין "באו פריצים וחללוה", כדלהלן.

בחלק א' מספרי ('חבל נחלתו') בסימן יא דנתי במושג 'ובאו בה פריצים וחללוה'. לפי רוב המפרשים כיוון שנכנסו רומאים להיכל – יצאו הבניין והכלים לחולין, כדברי רש"י (ע"ז נב ע"ב): "דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה – מכיוון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין".

וכן דברי הרמב"ן בחידושיו (ע"ז נד ע"ב): "איכא דקשיא ליה, כלים דאחז נמי נימא משום ובאו בה פריצים וחללוה. ואינה קושיא, דכי כתיב קרא בפריצי גויים כתיב ובכיבוש הארץ אבל לא בישראל, תדע שהרי וחללוה לבית המקדש גופיה קאמר, ואף על פי שהעמידו ישראל צלם בהיכל לא בטלה קדושתו, אלא בחורבן הוא שבטלה לגמרי דכתיב וחללוה, וגזירת הכתוב היה שיצאו לחולין על ידי כיבוש הגויים ואף על גב דלאו בני מעילה נינהו...".

וכן דברי הרמב"ם בשו"ת (סי' רט) שנשאל: "שאלה: מה יאמר אדוננו בדבר מי שקנה מן הבוזזים ספרי הקדש שהיו שייכים לאחד מבתי כנסיות שבערים, האם קנה אותם או כופין אותו להחזירם...". והשיב: "אם זו הביזה נעשתה בפקודת סולטאן, הרי (קנהו) ובטל דין הקדש, ואפילו כלי המקדש אם נבזזו בטלה קדושתם. אמרו: ובאו בה פריצים וחללוה".⁴ וכן כתב בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ה).

ואמנם שיטת בעל המאור והמאירי שהחילול הוא דווקא כשפריצי ישראל חיללו את בית המקדש, אבל נוכרים אינם יכולים לחלל, אולם נראה שאין הלכה כמותם.

והבאתי שם מתשובת החתם סופר (יו"ד סי' רלג) שמעת הצתת האש יצא המקדש לחולין עם כל תכולתו, ולכן קבעו את האבל דווקא בתשיעי באב ולא ב' באב, שאז כבר היה חולין. ועי"ש בדברי אחרונים נוספים.

נראה איפוא שאפילו אם בעפר שהוצא מהר הבית ישנם אבנים שהיו חלק מהמקדש ונפלו או השתמשו בהם לבניה פעם נוספת וכד' – אבנים אלה אינן קדושות ואינן טעונות גניזה, וממילא אם הגיע ליד ילד רסיס מאבן כזו אין בה קדושה ויכול ליטלה כמזכרת.

---

3. עי' ברמב"ן לקמן שאבני ריצוף קדושות בקדושת הגוף, ולכאורה יש בהן מעילה אף בימינו (אולם הם יצאו לחולין בחילול הנכרים).

4. ומשמע מהרמב"ם שהבין דין חילול פריצים כקנין כיבוש מלחמה.

ה. האם קדושת מקדש ראשונה בטלה?

לאור האמור בענין "באו פריצים וחללוה" יש לעיין האם בטלה גם קדושת המקום של הר הבית והעזרה לענין איסור כניסת טמאים.

הרמב"ם פסק בהל' בית הבחירה (פ"ו הט"ו-ט"ז):

שקדושה הראשונה (שקידש שלמה את המקדש וירושלים) קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. ולמה אני אומר במקדש וירושלים שקדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים: אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה מן המעשרות ומן השביעית, שהרי אינה ארץ ישראל. וכיוון שעלה עזרא וקדשה – לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה – הרי הוא מקודש היום, ואף על פי שנלקחה הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

(הל' בית הבחירה פ"ו הט"ו-ט"ז)

יש לכל מקום בארץ ישראל שתי קדושות, קדושה סגולית וקדושת מצוות,⁵ וע"כ אף לפי הרמב"ם עזרא הסופר לא יכל להחזיק באוגדה ולקובעה לארץ ישראל, אלא קדושת הארץ הסגולית מבריאת העולם ונתינתה לאבות היא יסוד הקדושה, ורק קדושת המצוות פקעה ממנה. וכן דוד המלך כשקנה את גורן ארונה היבוסי ובנה בו מזבח התחיל להחיל קדושת מצוות על המקום, אבל המקום קדוש מבריאת העולם, כאמור ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ב): "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון כשנברא קרבן, ומשם נברא. אמרו חכמים: אדם ממקום כפרתו נברא". וכן אבן השתיה עליה עמד הארון ממנה הושתת העולם".

אמנם לגבי המקדש וירושלים סובר הרמב"ם שגם קדושת המצוות לא פקעה מהם משקידשה שלמה ולעולם, כיוון שקדושת המצוות של הארץ נובעת מאחיזת ישראל

5. עי' מבוא לשבת הארץ פט"ו ובהערות שם.

קדושת עפר וממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית

בה, ואילו קדושת המצוות של ירושלים והמקדש נובעת מהשכינה ששרתה בהם כשקידשם שלמה, ושכינה אינה בטלה.

ומצאתי בשו"ת יביע אומר שעשה מחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן האם חילול הפריצים בבית המקדש פוגע בקדושת המקום ומפקיע קדושה ראשונה. וזו לשונו:

ועינא דשפיר חזי בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן כה) בד"ה שלישיית, שכתב: ומה שבקשת לפטור הנכנס למקדש בטומאה בזמן הזה, מטעם שאמרו בע"ז (נב ע"ב) שכיוון שחללוהו פריצים פקעה קדושתו, לאו מילתא היא, דהתם גבי אבני מזבח ששקצום מלכי יון מיירי, באבנים שסרתו אותם מן המזבח ושקצום לאליליהם, ואפילו אם לא סרתו את המזבח, מכל מקום הרי יש בו תפיסת ידי אדם, ולכן נאסר, והוי דומיא דכלי שרת, שכיוון שנכנסו האויבים להיכל יצאו כלי השרת שבו לחולין, ואינהו מהפקרא קא זכו, ולא מקרו אוסרים דבר שאינו שלהם, אבל קרקע המקדש אינה נגזלת ואינה נאסרת, ואם כן ליכא למימר שתצא לחולין. עד כאן. ולא זכר שר מדברי הרמב"ן במלחמות ה' (ע"ז שם), שכתב שבית המקדש עצמו יצא מקדושתו ונעשה חול, דכתיב ובאו בה פריצים וחללוהו, שהנביא היה מתנבא על המקדש שיחרב ושיצא לחולין ע"י העכו"ם, וגזרת הכתוב היה על הכל, ואף על פי שאין מעילה בקרקעות, והעכו"ם אינם בני מעילה, והיינו דכתיב ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוהו. ע"כ. ומוכח דסבירא ליה להרמב"ן שפקעה קדושתו לגמרי, ואף הקרקע של בית המקדש יצאה לחולין. וכן מתבאר עוד בחידושי הרמב"ן (מכות יט ע"ב) הנ"ל. וכן מוכח מתשובת הרשב"ץ ח"ג (סימן ה) בדין בית הכנסת, כנ"ל. ואמנם דברי הרמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה) שסובר לחייב גם בזמן הזה את הנכנס למקדש כשהוא טמא, ויליף לה מדכתיב והשמותי את מקדשיכם, אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים, מסייעים למה שכתב הרמ"ע. ואף דברי הריטב"א (מכות יט ע"ב) דסבירא ליה דלא כהרמב"ן שם מוכחי הכי. וזה כמו שאמרו בובחים (כד ע"א) שדוד קידש את הרצפה של בית המקדש עד תהום ארעא. וזהו שאמרו ג"כ בברכות (סב ע"ב) כל הרוקק בהר הבית כאילו רוקק בבבת עינו, שנאמר: והיו עיני ולבי שם כל הימים. וכ"כ בשו"ת ישועות מלכו (חיו"ד סימן סז) בד"ה ואכתו, שאע"פ שגזרת הכתוב היא ובאו בה פריצים וחללוהו, מכל מקום לא נתחללה הקרקע של מקום המקדש אלא רק החיצוניות שבה, אבל הפנימיות שבה לא נתחללה ולא הופקעה קדושתה לגמרי, ונשאר בה מעט קדושה כפי שקבלו חז"ל וכו', ע"ש (וע"ע בשו"ת מחנה חיים קמא חאו"ח סימן כה בד"ה ולא אוכל). אבל לדעת הרמב"ן גם גוף הקרקע יצא לחולין...

(ח"ח או"ח סי' טז אות ד)

ונראה לענ"ד שאין שאלת הפריצים שחללוה קשורה לשאלת קדושת המקום. הרמב"ן כתב שחילול הפריצים מחלל את קדושת בית המקדש, דהיינו קדושת הבניין,⁶ אבל קדושת המקום י"ל שלא בטלה גם לדעת הרמב"ן, ולכן יכול להיות שאף הרמב"ן אינו מודה לראב"ד הסובר שפקעה הקדושה לענין כניסת טמאים. וכן השאלה בה עסק האבני נזר לגבי הכנסת אצבעות בין אבני הכותל היא למ"ד קדושה ראשונה לא בטלה,⁷ ולכן אף אם האבנים עצמן אינן קדושות כיוון ש"באו פריצים וחללוה", הרי זבים וזבות אסורים להכניס אצבעותיהם אם יש דין ביאה במקצת בקדושת הר הבית.

ונראה שאף הרמב"ן סובר כרמב"ם שקדושה ראשונה של ירושלים ובית המקדש לא פקעה עולמית, ולא מצאתי בדבריו שסובר שהותרו המחנות בימינו ומותרת כניסת טמאים, ובמכתבו לבנו מזכיר שעלה להר הזיתים להתפלל מול הר הבית, אבל לא מוזכר שהעיז להיכנס להר הבית, ואף בית כנסת הרמב"ן בעיר העתיקה (שאותו בנה ושיפץ הרמב"ן לאחר שעלה כפי שמתאר במכתבו) אינו על הר הבית.

בסוף דרשתו לראש השנה שנשא בעכו לאחר שעלה לארץ ישראל, אומר הרמב"ן:

הדר העולם ארץ ישראל, הדר ארץ ישראל ירושלים, והדר ירושלים בית המקדש, הדר בית המקדש בית קדשי הקדשים, הדר בית קדשי הקדשים מקום הכרובים, ששם השכינה, שנאמר: "ונועדתי לך שם ודברתי וגו'", ואומר: "רועה ישראל האזינה וגו' יושב הכרובים הופיעה", ואומר: "היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה"...

ונראה שקדושת המקום מקידוש דוד ושלמה לא פקעה, ולכן אף מקום בית המקדש קדוש ואינו מצריך קידוש מחדש, אלא רק הבניין יתקדש ויחנך במהרה בימינו אמן.

6. אמנם כיוון שהבניין מחובר בקרקע דינו לענין מעילה כקרקע, ועל זה כותב הרמב"ן שמתחלל

אע"פ שאינו בתורת מעילה, שאין מעילה בקרקעות.

7. הערת הרב אביגדר נבנצל: או לפחות קדושה שנייה.